

פרשת גלות

פתח דבר

שמה של פרשה (סדרה) נקבע על פי אחת המילים הראשונות שבה. פרשת "ויצא" קרויה כך בשל המילה שבה היא פותחת - "ויצא יעקב". אבל נראה שאין שם הולם יותר מ"ויצא" כדי לבטא את המסופר בפרשה זו לכל אורכה. כל כולה פרשת יציאה.

א. יציאה מהארץ

כשאליעזר עבד אברהם העלה את האפשרות, שהנערה שתימצא ראויה ליצחק לא תאבה ללכת לארץ כנען, ושאל: כלום אקח את יצחק לשם - לארץ ממנה יצאת אתה אברהם - נחרד אברהם והורה נחרצות: "השמר לך פן תשיב את בני שמה" (בר' כד ו); אף אם הדבר יגרוור ביטול השידוך הראוי. מסתבר, שלא רק היציאה מארץ כנען החרידה אותו, אלא אף השיבה לארץ, שהייתה במוכן מה מולדתו. כמה פעמים מודגש שם עניין השיבה ("ההשב אשיב"; "פן תשיב"; "לא תשב שמה"), שכן עקירה, ולו גם זמנית, אל ארץ שהייתה מולדת, יש עמה סכנה רבה שתוליך להשתקעות ולנטישת ארץ כנען (ואולי טעם זה אף הוא מהגורמים לכך שהקפידה התורה ביותר על חזרת העם למצרים, שהרי מצרים שימשה להם בחינת ארץ מולדת).

והנה, חרדה שחרד אברהם לגבי יצחק בנו נתקיימה ביעקב נכדו, והוא אנוס לנוס אל המקום שממנו ניתן סבו אברהם. יש לך יציאה גדולה מזו?

ב. יציאה מן המהות

מפי ספרים ומפי סופרים למדנו כי מידתו של יעקב, זו המאפיינת את מהותו, זו שהתגדר בה, היא מידת האמת, ולמדו מן הכתוב "חתן אמת ליעקב" (מיכה ז כ). והנה, בפרשה הזאת משמיע יעקב באוזני רחל ש"אחי אביה הוא" (בר' כט יב), ולמדו חז"ל כי לא רק קרבה משפחתית בא הוא לחשוף, אלא קרבה מנטאלית-מידתית: "אחיו אני ברמאות" (מגילה יג ע"ב). ואף שאמור הוא לנהוג לפי הכלל "עם עקש תתפל" (שמ"כ כב כז), הרי אין לך יציאה גדולה מזו למי שמצוין במידת האמת (אכן גם בפרשת תולדות נראה יעקב כנוטה ממידת האמת, ואכמ"ל).

ג. יציאה מגדרי דת ומוסר

מקובלים אנו שהאבות קיימו כל התורה כולה עד שלא ניתנה. ודאי הוא שהקפידו על איסורים עתידיים אף שעדיין לא נאסרו עליהם בפועל. והנה יעקב אבינו נושא בפרשה זאת שתי אחיות, דבר אותו תאסור התורה במפורש (וראה רמב"ן בפירושו לוי' יח כה). הרי לך יציאה.

תאמר: איסור זה לא נתאזרח עדיין, וכלפי העולם לא היה בזה מעשה חריג. הנה מצאנו לו ליעקב מעשה הנראה חורג מן הנורמות, שהם קבעו לעצמם וגדרו עצמם בהם. כך שנינו בכראשית רבה (פרשה ע ג): "וישק יעקב לרחל וישא את קלו ויבך" - למה בכה? - שראה אנשים מלחשים אלו לאלו מפני שנשקה. אמרו: מה בא זה לחדש עלינו דבר ערווה?! שמשעה שלקה העולם בדור המבול עמדו אומות העולם וגדרו עצמן מן הערווה".

ד. יציאה ממערכת שכר ועונש

בכל שראינו עד עתה בדורות קדמונים, נראה באופן גלוי ש"ברכת ה' היא תעשיר". גמול האדם נקבע לפי מעשיו, אם לטובה ואם לרעה. ברכה שבירך ה' את אברהם נתקיימה בידו, והוא היה כבוד מאוד בכול. אף יצחק היה עשיר בצאן ובבקר ובעבודה רבה. ואילו יעקב, אף שנתברך ע"י אביו יצחק בברכה כפולה, ואנו יודעים שהוא איש תם ויושב אוהלים, הנה כאן הוא רש ומאומה אין בידו, כעדותו שלו: "כי במקלי עברתי את הירדן הזה" (בר' לב ו). ואף על דברים בסיסיים כלחם לאכול ובגד ללבוש הוא צריך לבקש ולגדור, והרבה הרבה עמל עליו להשקיע כדי לעשות לביתו. היכן ברכתו של זה?

ה. סממנים של גלות

הרי כאן יציאה מכל הבחינות, וזה עומק משמעות הגלות. לא רק נטישה פיזית של מולדת יש כאן, אלא גם יציאה מן הסדר הדתי, המוסרי, החברתי והכלכלי, וכל זה מומחש בשקיעת השמש. אפשר ששקעה כדרך ששוקעת היא בכל יום, אבל נראה היה כאילו הקדימה לשקוע, והרי שקיעה מיוחדת היא ליעקב, שעכשיו - חשכה לו. מעתה אין לו עוד במה להיאחז, והוא אמור לילך בדרך חתחתים לקראת עתיד מעורפל וקשה.

ו. קול יעקב

מה אפשר לו ליעקב לעשות אותה שעה? - להתפלל. "ויפגע במקום" - דרשו רבותינו לשון תפילה (ברכות כו ע"ב), שאף מי שהוא סבור להיות עזוב ומרוחק עוד יש לו במה להיאחז.

חז"ל דרשו את הכתוב "אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי" (תה' קכא א), כמתאים למצבו של יעקב, כאילו אמר "אשא עיני אל ההורים". ההורים, שהיו לו עד עתה מבטח עז, הנה הוא אנוס להינתק מהם, ומעתה - "מאין יבאו עזרי"? אבל הוא מתעשת: "מה אנא מובד סברי מן בריי [= כלום אני מאבד בטחוני מבוראי], חס ושלום... אלא 'עזרי מעם ה'" (דרשת ר' שמואל בר נחמן בכראשית רבה, פרשה סח ב).

ז. בית תפילה

מתחוויר לו ליעקב שהמקום שבו נזדמן לו להתפלל הוא שער השמים והוא בית אלוקים. הרבה דנו קדמונים בשאלת המיקום המדויק של הסולם, והיכן היא בית אל שבה שהה אותו לילה (והאריך בזה רמב"ן על אתר). אבל דומה שמקום שבו מתפלל אדם מישראל בעת צר לו, ולבו מכוון ביותר, הרי סוף דבר הקול נשמע במקום הקדוש, בבית אלוקים. הלוא כך ביקש שלמה בעת חנוכת הבית, שאף בני ישראל המצויים בארץ נכריה - "ושבו אליך בכל

לכבם ובכל נפשם בארץ איביהם... והתפללו אליך דרך ארצם... העיר אשר בחרת והכית אשר בנית לשמך" (מל"א ח מח).

ח. ונברכו בך

כהד לתפילתו של יעקב באה ההתגלות בחלום, שבו ה' נצב עליו ומברך אותו בכמה וכמה ברכות והצלחות: ברכת המקום; ברכת הזרע; ברכת השמירה. בין הברכות נמצאת גם זו שמצאנוה אצל סבו אברהם: "ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך" (בר' כא יד). ופירושו רבותינו הראשונים (רשב"ם, חזקוני ועוד) לשון הַבְּרָכָה, כמו שמצינו בעבודת המטע והכרם, הַבְּרָכָה והרכבה. כלומר: אומות העולם יבקשו להתחבר ולהתקשר עמך (אולי מכאן הביטוי הנדיר במקרא "משפחת האדמה", שאם כולן עולות מתוך מצע אחד - אמא אדמה - כי אז מקום יש לחיבור). אפשר שחושפים לפני יעקב משהו מהייעוד שבאותה הליכה. עם כל הרעה שביציאה זאת, יש בה אולי גם משמעות חיובית: יצירת קשר מחודש עם בית הסב. ברכת "ונברכו" שניתנה לאברהם כרוכה בהינתקות מארצו, אבל יש קיום הייעוד בהליכה מחודשת לאותו מקום. שכבר קבע לו יעקב אחיזה של נצח במקום המקודש וקראו בית (פסחים פח ע"א). והרי זה מבטיח שירידתו מן הארץ תהיה זמנית, שהרי הוא קשור בעבותות חזקים אל המקום. ועוד, זה המקום עתיד להיות בית תפילה לכל העמים, ומטלול שהוא סולל עתה מן המקום המקודש חוצה, עתידים עמים רבים לעבור בו מבחוץ פנימה: "אמר ר' אלעזר: מאי דכתיב 'והלכו עמים רבים ואמרו לנו ונעלה אל ה' אל בית אלהי יעקב'... לא כאברהם... ולא כיצחק... אלא כיעקב שקראו בית, דכתיב 'ויקרא את שם המקום ההוא בית אלי' (פסחים פח ע"א).